

S Z E M L E

Kunze, Horst: Bibliotheksverwaltungslehre. Leipzig, 1956. VEB Otto Harrassowitz. XIII, 342 l. 24 cm. (Lehrbücher für den Nachwuchs an Wissenschaftlichen Bibliotheken. Bd. 1.)

Amint a sorozatcím is mutatja, a szóban forgó mű elsősorban a könyvtárosképzés szem előtt tartásával íródott. A szerző utal arra, hogy ehhez szükséges bizonyos történeti aláfestés, amely megmutatja, hogy a német könyvtárügy a második világháborúban elszenvedett komoly veszteségek és az azt követően előállott helyzet (az ország kettészakítottsága) ellenére is megőrizte egységét, és csak össznémet szempontból tehető vizsgálat tárgyává. Nem mulasztja el megjegyezni, hogy külföldi szakemberek tapasztalatait is felhasználta műve kidolgozásában. A kézikönyvet a szerző elsősorban a nagy általános tudományos könyvtárak munkatársainak szánta. Tudatában van annak, hogy anyagának feldolgozása korántsem kielégítő, de tekintettel a terjedelemszabta korlátokra kénytelen volt bizonyos mérséklettel, sűrítve tárgyalni feldolgozott anyagát. Kiemeli a szerző, hogy jelen kézikönyv szerkezete eltér a hasonló művektől, ugyanis a hagyományos tagolás: *gyarapítás, katalogizálás és olvasószolgálat* helyett két nagy egységre osztja művét: *állományfelépítés és állományfeltárás*. Ezt a szemléletet azzal indokolja, hogy ha a mai tudományos könyvtárak a dokumentációval lépést akarnak tartani, akkor egész figyelmüket célszerűen kiépített állományuk feltárásának kell szentelniök. Megjegyzi végül az előszó, hogy a kézikönyv az oktatás mindenkori igényeihez alkalmazható, a könyvtári segédezők képzéséhez az oktató maga választhatja ki belőle a leglényegesebb anyagot, a tudományos könyvtárosok képzéséhez pedig a megadott irodalom alapján helyesen megválasztott olvasmányok nyújtják a szükséges többletet.

Az első fejezet a könyvtárkezeléshez szükséges legfontosabb kézikönyveket ismereteti, szaklexikonokat, szakszótárakat, címtárakat, majd a könyvtárügy szakfolyóiratait — külön a tudományos és külön a közművelődési könyvtárak számára —, végül a könyvtárvezetéshez nélkülözhetetlen szakkönyveket, a könyvtárüggyel foglalkozó alapvető műveket és a könyvkereskedelem legfontosabb irodalmát. Bár itt erős válogatással állunk szemben és ezért nem is tehetjük vita tárgyává a bibliográfia teljességét, mégis úgy véljük, hogy kár volt mellőzni az alapvető külföldi szakirodalmat, amely csak igen gyéren és nem is éppen a legjelentősebb művekkel szerepel; nem is beszélve a külföldi szakfolyóiratokról, amelyek közül még a leglényegesebbeket is nélkülözni vagyunk kénytelenek. Mindemellett a német anyagot illetően a szelekció szerencsés.

A kézikönyv második nagy egysége a könyvtárügyet tárgyalja két szempont szerint: *funkció és felépítés*. Az első részben a könyvtár fogalmát határozza meg és fejti ki, a könyvtárak nyilvánosságát taglalja, társadalmi funkcióikat, munkamódszereiket, végül elhatárolja egymástól a tudományos és a közművelődési könyvtárakat. A második részben történelmi áttekintést ad a könyvtárak fejlődéséről, de csak a középkortól és elsősorban a német könyvtárakra alapozva. Az arányok nem éppen reálisak: a ter-

jedelem egy hatoda esik a középkortól az 1945-ig terjedő időszakra, a fennmaradt öt hatod pedig az 1945–1956-ig nyúló időszakot öleli át. Külön foglalkozik az általános tudományos könyvtárakkal és a tudományos szakkönyvtárakkal. Kiemeli a Felsőoktatási Államtitkárság szerepét és tevékenységét. Végül röviden vázolja a könyvtári tanácsok és a könyvtárral kapcsolatos törvényhozás történetét, ugyancsak német viszonylatban.

A harmadik nagy egység a *könyvtárosi hivatással* foglalkozik. Külön-külön ismerteti a német könyvtárakban kialakult hármas tagozódásnak megfelelően a tudományos könyvtáros, a könyvtáros és a könyvtártechnikus képzését, feladatkörét és a velük szemben támasztott követelményeket. A továbbiakban a külföldi könyvtárosképzés cím alatt mintegy két prototípusként az Egyesült Államok és a Szovjetunió könyvtárosképzési rendszerét ismerteti. Ezután röviden érinti a szakmai és a politikai továbbképzéssel kapcsolatos kérdéseket, a Verein Deutscher Bibliothekare célját, szervezetét és funkcióit, majd a szakszervezetet mint a könyvtárosok érdekvédelmi szervét, végül a munkavédelem és munkaegészségügy követelményeit könyvtári területen.

A 4. fejezetet a szerző a *könyvtártan és a könyvtártudomány* összefüggéseinek szenteli. Miután a könyvtártan történelmileg kialakult különböző definícióit ismerteti, meghatározza J. VORSTIUS szerint a mai szemléletnek megfelelően a fogalmat, elhatárolja azt a könyvtártudománytól és megállapítja, hogy a könyvtártan annak magvát képezi, és hogy az a könyvtártudomány egyes szaktudományainak eredményeit foglalja magában, amennyiben azok gyümölcsözően hatnak ki elméletben és gyakorlatban problémái megoldására. A továbbiakban a könyvtártudomány fogalmának különböző meghatározásait adja, ismerteti a fogalom tartalmát, majd a történelem folyamán létrejött átalakulását, s az ezzel kapcsolatos viták mai állását.

Az 5. fejezet, amely az *állományfelépítés* főcímét viseli, a következő egységekre tagolódik: a gyarapítási osztály általános munkaszervezete és felépítése, a beszerzési politika alapelvei, a gyarapodás módjai, különleges formái, a leltározás és a könyvkötés adminisztrációja. Ezen a kereten belül részletesen foglalkozik a gyűjtőkör problémájával. Külön kiemelendő, hogy itt konkrétan részletezi a német tudományos könyvtárak gyűjtőkörének elhatárolását mind a Német Demokratikus Köztársaság, mind pedig a Német Szövetségi Köztársaság területén, ami tanulságos és áttekinthető képet ad a szaktudományoknak az egyes könyvtárak közötti felosztásáról, s azt jelenti, hogy a nevezett könyvtárak egyébként szélesebb gyűjtőkörükön belül az illető területen teljességre törekzenek.

A 6. fejezet, amely az *állományfeltartás*sal foglalkozik, általános bevezetés után három nagyobb egységre oszlik: a katalógusok, az állományfeltartás egyéb módjai és az olvasószolgálat. A katalógusokat tárgyaló rész foglalkozik a katalógusszerkesztés elveivel, a helyrajzi katalógussal, az alfabetikus katalógussal, a szakkatalógusok különböző formáival (rendszerező, tárgyszó és decimális katalógus) és a keresztkatalógussal. Az állományfeltartás egyéb módjaihoz sorolja a következőket: állományfelállítás, tájékoztató szolgálat, központi katalógus, kiállítás az új beszerzésekből, új beszerzések jegyzéke, nyomtatott kötetkatalógusok, bibliográfiák, dokumentáció, folyóiratcikk-katalógus, kiállítások, sajtó és faliújság, a könyvtár bemutatása, előadások, könyvtárkalauz, könyvtárhasználati tájékoztató. Az olvasószolgálatot taglaló rész bevezetéseként a könyvtári szolgálat nyilvánosságával foglalkozik, majd a következő kérdéskomplexumokat teszi vizsgálat tárgyává: prézens és kölcsönző könyvtár, könyvtárhasználati rend, a raktárak, a könyvállomány gondozása, a könyvek kiadása, a fényképezés az olvasószolgálatban, a helybenolvasás és a kölcsönzőszolgálat. Ezeket a kérdéseket mind részletesen tárgyalva történeti áttekintést is ad, és a velük kapcsolatos legkorábbi, a könyvtártudomány mai állásának leginkább megfelelő tájékoztatást nyújtja

A hetedik fejezet a *könyvtárvezetésnek* van szentelve, s a következő részeket foglalja magában: munkaszervezés, munkamódszerek, könyvtáranalízis és ügyiratkezelés. A munkamódszereket tárgyaló részben célszerű figyelmet szentelni a munkáértékezelésnek, a munkatervet, a munkamegosztást és az olvasói értékezeléseket taglaló részletezésnek. A könyvtáranalízist tárgyaló részben figyelemre méltó a könyvtári statisztika és a könyvtári munkanormák taglalása.

Az utolsó fejezet a *könyvtáráépítéssel* foglalkozik, ezen belül a különböző raktári rendszerekkel, a könyvtári helyiségek berendezésével, a technikai berendezésekkel, végül pedig a könyvtáráépítés és berendezés elvi alapjaival, kiemelve a könyvtárszervezet külső és belső egységének törvényét, amelyre minden könyvtártervezésnek első-sorban kell tekintettel lennie.

Befejezésül a könyvtárak helyi hatásán túl a könyvtárközi együttműködésen keresztül hatósugaruk kiterjesztésének lehetőségét veti fel, mint a tudományos élet egyre sürgetőbb követelményét, amelynek eszközei a központosított irodalomkutatás, könyvtárközi kölcsönzés, központi katalógus, a beszerzés összehangolása stb. Majd mint megoldandó feladatot jelöli meg a német könyvtárak együttműködésének történeti feldolgozását. Végül pedig össznémet szemlélet alapján a német könyvtárügy fejlődéséből levezetve, mintegy összefoglalásként megállapítja, hogy a könyvtáros feladata lényegében, hogy segítséget nyújtson egy magasabbrendű társadalmi forma kialakításához.

A művet tipográfiaiilag is jól tagolt és áttekinthető tárgy- és névmutatató zárja le. Külön figyelmet érdemel a fejezetek megfelelő helyeihez kapcsolódó, jegyzetekben megadott szakirodalom, amely további lehetőséget kínál az érdeklődő számára a témában való elmélyedésre.

A kézikönyv széles szakirodalomra alapozva, a legmodernebb és leghaladóbb szemlélet alapján tárja föl tárgyát és a vele kapcsolatos problémákat. KRABBE és LUTHER hasonló témával foglalkozó műve óta nem jelent meg e témát tárgyaló átfogó monográfia. Kár, hogy szinte kizárólag a német szakirodalmat veszi alapul, s a külföldit mellőzi, de egyébként is a német viszonyokból indul ki, és a német igényekre van tekintettel. Mindemellett e kézikönyv komoly nyeresége a nemzetközi szakirodalomnak is.

SZABÓ MARGIT

Polzovics Iván: Differenzierung der Dokumentationsarbeit für spezielle Fachthemen in der Technischen Landesbibliothek Budapest. Leipzig. 1956. 97—101. l. (Klny. a Dokumentation-ból.)

A Német Demokratikus Köztársaság dokumentációs szakfolyóirata vezető helyen közli a budapesti Országos Műszaki Könyvtár új dokumentációs szolgáltatásának, a tárgyszavas témafigyelésnek részletes ismertetését. A cikk szerzője ezt az új eljárást először a kísérletezés időszakában, majd az első év tapasztalatai alapján ismertette a *Műszaki Könyvtárak Tájékoztatója* 1955. évfolyamában. Most megjelent cikkében a külföld szakemberei számára foglalta össze az új szolgáltatás kialakulását és eredményeit.

Az Országos Műszaki Könyvtár az elmúlt évek során széleskörű dokumentációs tevékenységet fejlesztett ki. A könyvtár a szerkesztésében megjelenő 13 referáló lap (*Műszaki Lapszemle*) mellett 1954-ben már 800 tárgykörben figyelte a műszaki folyóiratokat, és a cikkekről kartonokon küldött rövid ismertetéseket az előfizető érdeklődőknek. A Szovjetunió ún. Tehkart rendszere alapján megszervezett figyelőszolgálat legfőbb előnyének az látszott, hogy a szakjellel ellátott figyelőkartonok adott témakörben már viszonylag rövid idő után a témára vonatkozó irodalom szakkatalógusát adták.

A cikk szerzője — aki maga is az OMK dokumentációs részlegének munkatársa — megmutatja ennek a rendszernek hiányosságait is. Az OMK által figyelt kb. 1100 folyóiratban havonta mintegy 15—20 000 cikk jelenik meg — a dokumentációs szervezet kapacitása ebből csak 4—5000 tétel feldolgozására terjedt ki. Az ún. figyelőszolgálat voltaképpen nem „figyeli” az előfizető által megjelölt témákat a szakirodalomban, hanem az összegyűlt referátumanyagot központilag előre meghatározott tárgykörökbe soroltan küldi szét. A decimális szakjelzetek alapján történő beosztás nem vehet figyelembe határeseteket, részletkérdéseket, és sok hiba forrása lehetett. Ezenkívül a kartonszolgálat előfizetői legtöbb esetben több figyelőkartont kaptak, mint amennyire szükségük volt, és — ami még nagyobb baj — mint amennyit képesek lettek volna beosztani és rendezni.

E nehézségek és hiányosságok figyelembevételével az OMK 1955-ben olyan új rendszert dolgozott ki, amely megfordította az eddigi eljárást. A *tárgyszavas témafigyelőszolgálat* keretében a megrendelő maga jelöli ki azokat a kérdéseket, amelyek megoldására az irodalomból szeretne segítséget kapni. Az így megadott témákat a könyvtár most már valóban *figyeli* az 1100 folyóirat alapján, és előfizetőit nem kartonokon, hanem A/5 méretű, folyamatosan gépelt ún. figyelőlapokon tájékoztatja. Az új rendszer nagy előnye, hogy ily módon nemcsak a 4—5000 referált cikk, hanem minden rendelkezésre álló anyag ismeretében, személyes, egyéni szempontok figyelembevételével adja címjegyzékeit, és így valóban differenciált segítséget nyújt a kutatásnak. Ezzel a módszerrel olyan szakirodalmi anyag is feldolgozásra kerül, amely a dokumentáció egyéb módszereivel elsikkadna (összefoglaló nagyobb művekben elrejtett, részletkérdéseket tárgyaló fejezetek vagy szakaszok, kongresszusi jegyzőkönyvek stb.).

Figyelemre méltó előnye még e szolgáltatásnak gyorsasága. Míg a referáló lapokban megjelenő anyag „átfutási ideje” legalább 3—4 hónap, a tárgyszavas témafigyelőszolgálat már a cikk megjelenése után 1 hónappal tájékoztatja az érdeklődőket.

A cikk ismerteti az újfajta szolgáltatás szervezési problémáit, kialakult rendszerét, és az első esztendő tapasztalatait.

SIMON MÁRIA ANNA

Néhány szó a magyar „egyetemi” bibliográfiákról. A tudományos munka ún. „hasznossága” és értéke között igen nehéz, sőt többnyire lehetetlen az azonosságot megállapítani. Nem vitás, hogy nem mindig az a fajta tudományos munka a legértékesebb, amely a legtöbb közvetlen hasznot jelenti. A segédtudományokkal való foglalkozás azonban igazi értelmét akkor nyeri, ha valamelyik átfogóbb tudományág számára kézzelfogható segítséget jelent, vagyis gyakorlati haszna kimutatható.

A bibliográfia témaválasztása tehát szinte magától értetődően ennek a szempontnak van alávetve. Az első kérdés, amelyet minden bibliográfiával kapcsolatban fel kell vetnünk az, hogy miben segíti a mű a kutatót, vajon a bibliográfia összeállításának, elrendezésének szempontjai megfelelnek-e azoknak a követelményeknek, melyeket egy bizonyos tudományág vagy a gyakorlati élet az irodalom feltárásával kapcsolatban támaszt?

Egy egyetem vagy főiskola tanszemélyzete, tudományos munkatársai irodalmi működésének számbavétele kapcsán tehát ezt a kérdést fel kell vetnünk.

Az ún. egyetemi bibliográfia meglehetősen régi múlttal rendelkezik mind külföldön, mind hazánkban. Példaképpen említjük, hogy a genfi egyetem 1883 óta rendszeresen öt—tíz évenként közli az egyetem tudományos dolgozói irodalmi működésének bibliográfiáját¹. E sorozat utolsó kötetének előszava megállapítja, hogy e dokumentu-

¹ *Catalogue des ouvrages, articles et mémoires publiés par les professeurs et privat-docents de l'Université de Genève*. Genève 1883—1953. (Documents pour servir à l'histoire de l'Université de Genève.)

mok hivatottak az egyetemi élet intenzitását érzékeltetni, és a bibliográfia szerkesztője annak a reményének ad kifejezést, hogy a bibliográfia hozzájárul az egyetem tudományos munkásainak megismertetéséhez és megbecsüléséhez.

A legutóbb megjelent *Debreceni Egyetemi Bibliográfia*² az egyetem által betöltött tudománytörténeti szerep ismertetését tűzi ki feladatul. A szegedi egyetemi bibliográfia³ megjelent első kötete előszavában kettős célt tűz maga elé: „egyrészt megmutatni azt a munkásságot, amely az egyetemen folyik, másrészt a professzorok szaktudományi munkásságának ismertetésével hozzájárulni a nemzetközi tudományos kapcsolatok közvetlenebbé tételéhez.”

A soproni műszaki egyetem tudományos munkatársainak irodalmi működését ismertető bibliográfia⁴ a következőkben foglalja össze célkitűzéseit: „Felszabadulásunk évfordulóján ezzel a kis füzettel elsősorban a »nagy sír« szeléről visszatértek erejét, munkáját óhajtjuk bemutatni — egyik oldaláról”, vagyis az oktatók irodalmi működését.

Mint látjuk, mind a külföldi, mind a belföldi ún. egyetemi bibliográfiák célkitűzése közös. Nyilvánvalóan az egyik cél egy bizonyos magasabb szintű propaganda, mely önmagában rendkívül laza célkitűzés, a másik, segédeszközt alkotni az egyetemtörténet kutatói számára.

Mennyiben közelítik meg az ilyenfajta bibliográfiák e kettős célkitűzést? A konkrét célkitűzés az egyetemtörténeti kutatások támogatása. A három idézett magyar bibliográfia közül a debreceni egyetemi bibliográfia az, amelyik ezt a szempontot tudatosan figyelembe veszi. A megjelent első rész az egyetem természettudományi karának egyes intézeteiben folyó tudományos munkát regisztrálja. Az egyes intézetek, tanszékek rövid, tömören megfogalmazott történeti ismertetését, a tanárok rövid életrajzát, majd az intézet munkatársai tudományos értékkel bíró dolgozatainak bibliográfiáját közli. A pontos, világos, félreérthetetlen címléírások, az áttekinthető csoportosítás, a teljességre törekvés, azok a külső jegyek, amelyeknek alapján a bibliográfiát kifogástalannak kellene minősíteni. Fel kell azonban vetni a kérdést, hogy mennyiben segíti ez a bibliográfia az egyetemtörténet kutatóit?

Az egyetemi oktatók irodalmi működése az egyetem életének csak egyik, bár igen jelentős megnyilvánulása. Magának, az intézménynek fejlődését, sorsának alakulását, a tudományok fejlődésében betöltött szerepét csak közvetve tükrözi. Az a dokumentáció, melyre az egyetemtörténet kutatóinak elsősorban szüksége van, az intézmény előzményeire, megalakulására, fejlődésére vonatkozó irodalom feltárása. Debrecen szerepe a magyar oktatás és különösen a magyar felsőoktatás történetében rendkívül jelentős. A debreceni Egyetemi Könyvtár az az intézmény, mely nemcsak hivatott, de alkalmas is arra, hogy ezt a magyar művelődéstörténet számára fontos bibliográfiai feltáró munkát elvégezze. Úgy érezzük, hogy ezzel a bibliográfiával csak törleszteni kezdett egy adóságot, melyet a múltból örökségként kapott.

A debreceni egyetemi bibliográfia, mint említettük, tudatosan figyelembe vette az egyetemtörténet kutatóinak igényeit, — ha nem is az elsőknek jelentkező igényeket. A szegedi egyetemi bibliográfia mintha elhanyagolta volna ezt a szempontot. Örvendetes tény, hogy szép kiállítású, fejlett nyomdatechnikát tükröző, világos elrendezésű, a külföldi olvasó számára is áttekinthető bibliográfiát vehetünk kézbe. A szegedi Egyetemi

² *Debreceni Egyetemi Bibliográfia*. Első rész. Természettudományi Kar 1914 — 1955. Bp. 1956. Tankönyvkiadó 303. l. (Acta Universitatis Debreceniensis. Tom. III/3.)

³ *A szegedi Tudományegyetem dolgozóinak 1954. évi szakirodalmi munkássága*. Bibliográfia. Szeged, 1955. Egyet. Kvtár. 69 l. (Acta Universitatis Szegediensis. Acta Bibliothecaria Tom. 1.)

⁴ *A soproni egyetemi oktatók és tudományos dolgozók irodalmi munkássága 1945 — 1955*. Sopron, 1955. Erdőmérnöki Főisk. Műsz. egyet. karok kvtára 98 l. (Soksz.)

Könyvtár dolgozóit csak dícséret illetheti erőfeszítéseikért, hogy sikerült olyan bibliográfiát összeállítani, amelyre külföldön is felfigyeltek, aminek tudomásunk szerint kézzelfogható bizonyítékai vannak.

A bibliográfia a szegedi egyetem kutatóinak egy évi tudományos munkásságáról tájékoztat. A tudományos munkásságot a legtágabban értelmezi. Felveszi a napilapokban megjelent közleményeket, az egyetemi jegyzeteket, a középiskolai tankönyveket, amennyiben azok megírásában a szegedi egyetem valamelyik munkatársa közreműködött. Ez lényeges eltérést jelent a külföldi hasonló jellegű kiadványoktól. A többnyire jelentéktelen, napi értékű cikkek regisztrálása alig jelenthet adalékot az egyetem életének kutatói számára, propaganda jellege pedig legalábbis kétes értékű.

A három kiadvány kétségtelenül mutatja, hogy egyetemi könyvtáraink szorosabbra kívánják fűzni kapcsolataikat egyetemükkel. Az egyetemi oktatók számára bizonyára jóleső érzés látni, hogy könyvtáruk számontartja irodalmi működésüket. De vajon elég hasznot hajt-e mind a könyvtár, mind az egyetem részére a kapcsolatnak ez a szubjektív formája?

A Deutsche Bücherei a német, a baseli egyetemi könyvtár a svájci egyetemi és főiskolai vonatkozású nyomtatványok évi bibliográfiáját adja ki⁵. A svájci együttes évi bibliográfia pl. hú képét adja a svájci egyetemeken folyó tudományos munkák publikációinak. Fel kell vetnünk a kérdést, hogy különböző erőfeszítések egyesítése révén nem lehetne-e hasonló kiadványt létrehozni?

A kettős cél: az egyetemeken folyó tudományos munka eredményeinek regisztrálását és ugyanakkor a magasabb szintű propaganda érdekeit ez a kiadvány minden bizonnyal jobban szolgálná. Minden egyetemi könyvtárunk olyan cserére alkalmas kiadvány felett rendelkezne, amely méltó lenne ahhoz a tudományos munkához, mely egyetemünkön folyik.

Az ilyenfajta bibliográfia kiadását még egy szempont indokolja. A régi doktori disszertációk szerepét betöltő szakdolgozatok nyomtatásban ritkán jelennek meg. Ha a bibliográfia az önálló kutatáson alapuló szakdolgozatokat is regisztrálná, úgy a kutatómunka komoly segéd-szközzé is válhatik.

Meggyőződésünk, hogy az egyetemtörténet kutatói számára a mi kiadványaink, — a debreceni egyetemi bibliográfia kivételével — nem sok adatot tartalmaznak. Az egyetemi könyvtárak bibliográfiai feladatai közé tehát inkább az egyetem történetét megvilágító irodalom részletes feltárása tartozik. Egy korszerű magyar felsőoktatási bibliográfia megalkotása szintén közös erőfeszítéssel oldható meg legjobban.

SZENTMIHÁLYI JÁNOS

Kemény G. Gábor: Társadalom és nemzetiség a szabadságharc hadi lapjaiban. A sajtóbibliográfiát összeáll. BUSA Margit. Bp. 1957. Hadtörténelmi Intézet. 143 l, 2 térk.

A magyar sajtótörténeti irodalom az utóbbi évek számos biztató kezdeményezése után nem igen hallat magáról. A hallgatást részben a kiadási nehézségek, részben az indokolja, hogy az amúgy sem nagyszámú sajtótörténetés közül is csak kevés az, aki a nehézségekkel dacolva rendszeres kutatómunkát végez. Ezek közé tartozik KEMÉNY G. Gábor is, akinek több mint hét éve kész tanulmányát láthatjuk most nyomtatásban.

⁵ *Jahresverzeichnis der deutschen Hochschulschriften* és *Jahresverzeichnis der schweizerischen Hochschulschriften*.

Témáját az 1848/49-es szabadságharc egyik lényeges, de eddig szinte teljesen elhanyagolt területéről meríti. Módszeresen vizsgálat alá veszi a szabadságharc színes és sokrétű laptípusainak egy jellegzetes fajtáját, a hadi lapokat, keletkezésüket, fejlődésüket és jellemző vonásaikat vizsgálja.

Mit értünk tulajdonképpen hadi lap alatt? „1849 elején a főváros ideiglenes megszállása következtében a korabeli magyar sajtó eddig nem tapasztalt súlyos és rendkívüli helyzetbe került. A kezdetleges és elenyészően kis számú vidéki hírlapok nem tudtak megfelelni a reájuk háruló új feladatoknak”. Ekkor BEM kezdeményezésére először Kolozsvárt, később Erdély több más helyén — Brassó, Csíkszereda, Kézdivásárhely — katonai irányítás alatt álló újságok indulnak. Ezek célja mind a harcoló honvédek, mind a lakosság felé a tájékoztatás, a buzdítás. Ezért 1849 hadi sajtója nem kifejezetten katonai sajtó, még kevésbé katonai szaksajtó; érdeklődési köre sokkal tágabb, mint a szorosan vett katonai helyzet ismertetése, a kormány határozatainak közlése. Foglalkozik minden, a magyar népet akkoriban leginkább érdeklő kérdéssel, külföldi híreket közöl, kommentálja az eseményeket. Ezeket a lapokon keresztül mintegy keresztmetszetben látjuk a szabadságharc kora magyar társadalmának egy részét. Ez teszi érdekessé, de némileg veszélyessé is a velük való foglalkozást. A hadi lapok ugyanis a szabadságharc periférikus területein keletkeztek (Erdély, Komárom). Itt, elszakadva a külvilágtól — különösen áll ez az ostromlott Komáromra — más és gyakran téves szemzőgből ítélték meg a dolgokat. Nézeteiket tehát nem szabad általánosítani, az egész korabeli magyar társadalom felfogásának tekinteni. Ezt a veszélyt a szerző sikeresen el is kerülte, nem általánosít, hanem a konkrét helyet, időpontot figyelembe véve szűri le minden egyes esetben a tapasztalatait. Mégis éppen a tanulmány sikeres volta vet fel bennünk egy gondolatot. A hadi lapok mind általános hatásuk, mind szerkesztésmódjuk primitív volta következtében egyáltalán nem tartoznak a magyar sajtótörténetnek — még a szabadságharc sajtótörténetének sem — a legfontosabb, legérdekesebb kérdései közé. Számos probléma, a baloldali lapok története, a nemzetiségi sajtó kérdései stb. még feltárára vár, nem beszélve arról, mennyire szükséges volna mind a történettudomány, mind pedig az irodalomtörténeti kutatás elősegítése szempontjából 1848/49 sajtótörténetének részletes és alapos feltárása és feldolgozása.

A tanulmány szakít a sajtótörténetírás régi módszereivel. Jóllehet részletesen elemzi az egyes hadi lapok keletkezésének, fejlődésének szerkesztőinek stb. a történetét — mégis nagyobb igényekkel lép fel, mint a száraz, lexikális ismertetés. Megkísérli, és ez általában sikerül is neki, hogy bemutassa a magyar társadalom legégetőbb kérdéseit úgy, ahogy ezek a lapok hasábjain keresztül tükröződnek, természetesen figyelembe véve az előbb említett speciális körülményeket. A szerző nem vizsgálja meg és nem elemzi részletesen és összefüggően az egyes lapok történetét, hanem kiválaszt néhány szempontot — a szabadságharc legfontosabb problémáit — a köztársaság, az úr és paraszt viszonyának a kérdését, a nemzetiségi kérdést stb. — és egy-egy fejezeten keresztül azt vizsgálja, hogyan tükröződtek ezek a hadi lapokban.

Ennek a módszernek előnye, hogy a problémákat kellően csoportosítva összefüggően és áttekinthetően tárja az olvasó elé, hátránya viszont, hogy a szorosan vett sajtótörténeti mondanivaló elsikkad, az egyes lapok története nem alkot összefüggő egészet, a történet egyes fázisai elszakadnak egymástól, elmosódnak az egyes lapok közötti jellegbeli, szerkesztési stb. különbségek. Kivételt csak a két komáromi lap — a *Komáromi Értesítő* és a *Komáromi Lapok* — esetében tesz a szerző, ahol — elsősorban a MACK-ügy miatt — bővebben foglalkozik a lapok eseménytörténetével is. A hadi lapok többsége azonban annyira egy színvonalon mozog, szerkesztési módjuk annyira megegyező — emellett elsősorban történelmi szempontból érdekesek számunkra —, hogy nem lett volna értelme külön-külön foglalkozni velük.

Csak két olyan kérdést vetek fel, amelyben nem érthetek teljesen egyet a szerzővel. Az egyik a nemzetiségi kérdés. KEMÉNY G. Gábor ennek a kérdésnek egyik legjobb magyar szakembere, ebben a munkájában is a többi fejezetnél szinte még nagyobb gonddal és szeretettel készítette el ezt a részt, sok ismeretlen adatot hozott fel. Átnézve azonban a hadi lapokat, az ember némileg más képet kap erről a kérdéstről, mint ha csak KEMÉNY könyvét olvassa. Különösen a leginkább érintett kolozsvári *Honvédban*, a nemzetiségi megbékélést hirdető számos cikk mellett, tömegével vannak olyan tudósítások és cikkek, melyek — különösen a románokkal és a szászokkal szemben — ellenséges hangulatúak. A másik kérdés az ún. MACK-ügy. A szerző komoly érdemeket szerzett azzal, hogy ezt a kiváló magyar hazafit és katonát kiásta a méltatlan feledés és a rosszindulat porából, és méltó, őt megillető helyére állította. Ez az egész mű egyik legnagyobb pozitívuma. De MACK szerepének egyoldalúan pozitív értékelése, a komáromi vár védelmében játszott szerepének véleményem szerint eltúlzása, MACK jellemének és tevékenységének csak a rá nézve kedvező források szerinti megítélése óvatosságra készítet. Az egész „Mack-ügy” alapos kivizsgálása, egy minden részletre kiterjedő és megbízható MACK életrajz megírása még történetírásunk adósságai közé tartozik. KEMÉNY G. Gábor könyve mindenestre jelentős mértékben hozzájárult MACK szerepének tisztázásához.

KEMÉNY G. Gábor munkája, mint láttuk, újító kezdeményezés a sajtótörténetírás terén. Sok új problémát vet fel mind anyagát, mind módszereit illetően, ezek közül számosat megold, de többet természetsszerűleg válaszolatlanul hagy. Ezért egyre sürgetőbben várjuk a további jó sajtótörténeti tanulmányok és nagyobb lélekzetű művek megjelenését.

KEMÉNY tanulmányával együtt jelent meg BUSA Margit: *Az 1848–49. évek sajtóbibliográfiája* c. összeállítása, amely a kutatók régi vágyát teljesíti, közli a magyar szabadságharc eddigi legteljesebb és legjobban használható és áttekinthető sajtóbibliográfiáját. Alapos, tökéletes bibliográfiai feldolgozás, közli a melléklapokat is, és megemlékezik a lapok lelőhelyeiről. A megjelenés helye szerint is külön csoportosítja az egyes lapokat. Csak a *Somogy megyei Tudósítások* (Pécs, 1849.) c. újság nem szerepel a bibliográfiában.

Mind KEMÉNY G. Gábor tanulmánya, mind pedig BUSA Margit bibliográfiai összeállítása természetesen kitűnő bibliográfiai apparátussal rendelkezik. Név-, helymutató, valamint térképek teszik áttekinthetőbbé, használhatóbbá a könyvet.

RÁZSÓ GYULA

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki felelős: Szöllősy Károly

A kézirat beérkezett 1957. VI. 10. — Terjedelem: 9 (A/5) ív

42.630/57. Akadémiai Nyomda, Budapest, V., Gerlőczy utca 2. — Felelős vezető: Bernát György

TARTALOM

<i>Gombocz István</i> : Az UNESCO könyvtári munkája — Unesco's work in the field of librarianship	209
<i>Dezsényi Béla</i> : L'abréviation des titres de périodiques — A folyóiratcímek rövidítése	223
<i>Berlász Jenő</i> : Az Akadémiai Könyvtár kéziratárának átalakulása — Reorganisation der Handschriftenabteilung der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften.....	228
<i>Soltész Zoltánné</i> : Blutfogel Boldizsár miniátor — Der Miniator Balthasar Blutfogel	247

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

<i>Mátrai László</i> : Egy elfelejtett XVI. századi pszichológus és XVII. századi pseudonym plagizátora: Juan Huarte és Aeschacius Major (= Joachim Caesar)	265
<i>Trócsányi Zoltán</i> : Szerző és nyomdász	266
<i>Kókay György</i> : Az első magyar kölcsönkönyvtárak történetéhez	271
<i>Péter László—Reguli Ernő</i> : A szegedi Koroknay-nyomda kiadói tevékenysége ...	275

FIGYELŐ

<i>Csapodiné Gárdonyi Klára</i> : Kéziratok központi katalógusa és bibliográfiája	282
<i>Pataky Ernő</i> : Gépi adatfeldolgozási módszerek alkalmazása a Magyar Enciklopédia szerkesztésében	287
<i>Markos Béla</i> : A könyvtári mikrofényképezés és fényképi sokszorosítás szerzői jogi problémái	290
<i>Kovács Máté</i> : Vita a Debreceni Egyetemi Könyvtár Évkönyve körül	297

SZEMLE

Horst Kunze: Bibliotheksverwaltungslehre (Ism. <i>Szabó Margit</i>)	302
Polzovics Iván: Differenzierung der Dokumentationsarbeit für spezielle Fachthemen in der Technischen Landesbibliothek Budapest (Ism. <i>Simon Mária Anna</i>) ..	304
Néhány szó a magyar „egyetemi” bibliográfiákról (<i>Szentmihályi János</i>)	305
Kemény G. Gábor: Társadalom és nemzetiség a szabadságharc hadi lapjaiban (Ism. <i>Rázsó Gyula</i>)	307

Ára: 20.— Ft

Előfizetés egy évre 60.— Ft

TABLE DES MATIÈRES

<i>I. Gombocz</i> : Le travail de l'UNESCO dans le domaine des bibliothèques (Résumé en anglais).....	209
<i>B. Dezsényi</i> : L'abréviation des titres de périodiques.....	222
<i>J. Berlász</i> : La réorganisation du département des manuscrits de la Bibliothèque de l'Académie. (Résumé en allemand)	228
<i>E. Soltész</i> : L'enlumineur Balthasar Blutfogel. (Résumé en allemand)	247

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>L. Mátrai</i> : Un psychologue oublié du XVI ^e siècle et son plagiaire pseudonyme au XVII ^e siècle: Juan Huarte et Aeschacius Major (Joachim Caesar).....	265
<i>Z. Trócsányi</i> : Auteurs et imprimeurs.....	266
<i>Gy. Kókay</i> : Sur les premières bibliothèques de prêt hongroises.....	271
<i>L. Péter — E. Regulí</i> : L'activité d'éditeur de l'imprimerie Koroknay à Szeged....	275

CHRONIQUE BIBLIOTHÉCONOMIQUE

<i>K. Gárdonyi</i> : Catalogue central et bibliographie des manuscrits.....	282
<i>E. Pataky</i> : Méthodes de documentation mécanique à la rédaction de l'Encyclopédie Hongroise.....	287
<i>B. Markos</i> : Les problèmes du droit d'auteur concernant la microphotographie et la reproduction photographique dans les bibliothèques.....	290
<i>M. Kovács</i> : Discussion autour de l'Annuaire de la Bibliothèque Universitaire de Debrecen	297

COMPTE-RENDUS CRITIQUES

Horst Kunze: Bibliotheksverwaltungslehre (<i>M. Szabó</i>)	302
Iván Polzovics: Differenzierung der Dokumentationsarbeit für spezielle Fachthemen in der Technischen Landesbibliothek Budapest. (<i>M. A. Simon</i>) ...	304
Quelques mots sur les „bibliographies universitaires”. (<i>J. Szentmihályi</i>)	305
Kemény G. Gábor: Társadalom és nemzetiség a szabadságharc hadi lapjaiban. (<i>Gy. Rázsó</i>)	307